

ukovník Ing. Oldřich J a n a t a, CSc.

VĚDECKÉ INFORMACE VE VOJENSKÉM VÝZKUMU

Informační zabezpečení vědy, techniky a dalších odborných činností v Československé armádě má v současné době své doprovodné pozitivní a negativní stránky. Přitom relativně ejlépe je zajišťována informovanost o světovém i národním informačním fondu (obsaženém v dokumentech různých druhů a typů). Nedostatečně je však zajišťována dostupnost potřebných aktuálních dokumentů, zejména o nejnovějších vědeckých výzkumech, technologiích a technických prostředcích. Nové koncepce poskytování vědeckých informací zatím pouze experimentálně vytváří podmínky pro vznik dynamických informačních systémů, které by s potřebným technickým komfortem a kvalifikovaným lidským faktorem pohotově plnily požadavky pracovníků ve výzkumu.

Z hlediska potřeby vědeckých informací rozlišujeme **vlastní tvůrčí činnost jednotlivých pracovníků ve vědě i výzkumu** a **tvůrčí činnosti spojené s řízením tvůrčích týmů výzkumného ústavu**, která je založena na hledání, vytváření a realizaci nejvhodnější koncepce řešení výzkumných úkolů. V tomto smyslu si pak každý výzkumný pracovník vytváří svůj vlastní informační systém, odpovídající jeho potřebám a výzkumnému zaměření. **Informační systém pro řízení výzkumného ústavu by měl být koncipován jako strategický systém, umožňující přispět k vysoce účinnému výzkumnému programu.**

Problematika **Informačního zabezpečení výzkumné činnosti** se od problematiky **výzkumných úkolů konkrétního ústavu** podstatně liší. Každá z uvedených činností se odehrává na kvalitativně jiném stupni. V **prvním případě** jde o práci jednotlivého výzkumného pracovníka nebo výzkumného týmu, v **případě druhém** o výzkumné zaměření ústavu jako celku s výběrem hlavních směrů řešení výzkumných úkolů. Jde tedy o závažnou problematiku, jejíž náplní se bude zabývat vedení ústavu, nikoli jednotliví výzkumní pracovníci. Je proto důležité počítat i s řešením řady doprovodných, subjektivně psychologických problémů, jestliže se důsledky nové orientace výzkumu dotknou organizačních otázek uspořádání jednotlivých pracovišť ústavu.

Podstata celkového informačního zabezpečení výzkumné činnosti ústavu spočívá v soustavném vyhodnocování dostupných informací o pohybu vědy, techniky a ekonomiky příslušného oboru z hlediska základních cílů, které má ústav zabezpečit včetně podmínek pro jejich efektivní využití v praxi. Je nutné posílit **koncepčnost i schopnost analyticky vyhodnocovat všechny dostupné informace a přetvářet je do ucelených prognostických a výhledových studií.** Celková informační zabezpečení výzkumné činnosti ústavu se musí v plném rozsahu opírat o všechny dosažitelné zdroje včetně využití současných zahraničních i tuzemskýchází dat.

Jestliže se vžijeme do pozice odborníka, který v ČSFR v současné době vyhledává ke své práci určité informace, zjistíme, že nedošlo k žádným podstatným změnám v informačním prostředí, neboť nadále trvá:

● Velký rozptyl informačních zdrojů.

● Nesnadná orientace ve službách informačních středisek a institucí včetně vědeckých knihoven. Zejména je pocítován velký nedostatek propagačních tiskovin a brožur, který poskytoval přehledy činnosti a služeb informačních pracovišť.

● Obtížná dostupnost souborů údajů, vytvářených dalšími institucemi, které nemůžeme označit jako informační, ale jejichž báze dat nebo jiné zdroje informací jsou významné i pro širší okruh zájemců v oblasti vědy a techniky.

Potřeba a rozvíjení informačního referenčního systému uvnitř výzkumného ústavu jako spojovacího článku mezi uživateli a informačními produkty, bude pocítována ještě naléhavěji. Na některých vědeckoinformačních pracovištích Čs. armády se v budoucnu počítá s vybudováním automatizované referenční báze dat. Podle mého názoru by tato báze dat mohla být zaměřena k:

- zjišťování údajů o řešených vědeckých, vědeckovýzkumných pracích v Čs. armádě a civilní oblasti,
- zjišťování připravovaných vědeckých a vědeckotechnických akcí u nás a v zahraničí (konference, kongresy, sympozia apod.),
- zodpovězení dotazu, jehož výsledkem by bylo zjištění dosud neznámého informačního zdroje (informačního souboru, odborného pracoviště nebo experta - specialisty pro určitou problematiku).

Referenční služby vědeckoinformačního pracoviště se tak stávají místem prvního setkání uživatele-odborníka určitého profesního zaměření a informačních služeb. Současně by však měly působit i jako koordinační či propojovací prvek, a to nejen mezi vědeckoinformačními pracovišti Čs. armády a civilními, ale i ve vztahu k odborným, vědeckým knihovnám a celkové škále dalších institucí, jejichž posláním není přímo poskytování informací.

Na vědeckoinformačních pracovištích se zpracovávají nejenom tradiční informace, ale i nejrozličnější informace faktografické, signální, speciální, o výsledcích výzkumů apod. Z tohoto pohledu by se mělo využívat především těchto informací:

■ **Dokumentografických a faktografických (včetně informací o zahraničních institucích, firmách a jejich výzkumné aktivitě).** Měly by zahrnovat co nejobjektivněji současný vývoj vojenství, vojenské vědy a technický rozvoj jednotlivých odvětví zbrojního průmyslu velkých firem a nadnárodních společností. V popředí by měly být rozhodující technologie především mikroelektronika, počítačová technika a komunikační technologie.

■ **O ukončených výzkumných zprávách a o úkolech, řešených ve výzkumu.** Šlo by o informace selektivně vybrané z mezinárodních databázových systémů, které umožňují u nás dnes pracovat s několika desítkami tisíc takových informací.

Přestože tyto báze dat nemají jednotnou strukturu a nelze jim přiznat ani úplnost podchytení všech ukončených výzkumů, jsou v nich shromážděny velmi cenné informace, které brání duplicitnímu řešení úkolů. Účelová analýza těchto informací současně poskytuje pohled na jednotlivé směry výzkumu.

■ **Patentních.** Jejich systém patří z hlediska možného využití k jednomu z nejzávažnějších. Umožňuje vyhodnocovat úplné přihlášky objevů, vynálezů, průmyslových vzorů a dokumentů. Informační systém patentních informací umožňuje sledovat aktivitu v příslušném vědním oboru, u jednotlivých firem a posuzovat, jakým směrem se světový vývoj ubírá a co je pro něj rozhodující.

Z uvedených charakteristik je zřejmé, že současný rozsah využitelných informací je mnohonásobně větší, než činí výsledek práce příslušného vědeckoinformačního pracoviště ústavu.

Také je důležité specifikovat obsahovou náplň vědeckoinformačního pracoviště. Týká se to především koncepce práce, širší záběru primárních i sekundárních informačních zdrojů

a vazeb na informační zdroje, zjišťované mimo ústav. Kromě toho je nutné si ujasnit i způsob a charakter rozdělování informačních materiálů, zajišťovaných pro potřeby ústavu. Informační materiály by proto měly zahrnovat informace, určené především pro tvorbu prognostických a koncepčních studií, dále informace, specializované pro dílčí vědní oblasti vojenského výzkumu.

Musíme si uvědomit, že potřeba informací nevzniká tam, kde existuje problém, ale především tam, kde se vědeckému pracovníkovi vyplácí tento **problém řešit, a ne řešit jakkoli, ale řešit nově, na co nejvyšší poznávací úrovni.** Z tohoto hlediska vědeckí a výzkumní pracovníci potřebují dva druhy informací, a to **plně ověřené, jisté, přitom relativně nové, a informace neověřené, ale inspirující.** Pro informační pracovníky je poměrně snadné dodávat nové ověřené informace, neboť ty lze v odborné literatuře na základě různých metod identifikovat. Dodávat inspirativní informace je však nesmírně obtížné, proto se tak nezdá setkáváme s jevem, který u ostatních skupin uživatelů existuje pouze ve vztahu k populárně naučné literatuře: vědeckí a výzkumní pracovníci často dávají přednost zdlouhavému listování v časopisech nebo prohlížení fondu přímo na regálech před profesionálně zpracovanou rešerší. Je tedy pravděpodobné, že právě vědeckí a výzkumní pracovníci budou i v budoucnu dávat více než ostatní skupiny přednost "nezávaznému" prohlížení primárních dokumentů, z nichž čerpají inspiraci, kterou jim informační systém může poskytnout jen ve výjimečných případech. **Vytváření kulturního studijního prostředí ve vědecké knihovně výzkumného ústavu s potřebným technickým vybavením,** zejména malou reprografickou technikou k otiskům částí zájmových časopiseckých i knižních publikací, by mělo být proto běžným vybavením knihoven vědeckoinformačních pracovišť Čs. armády.

S velkým nárůstem vědeckých informací se také prohlubuje složitost informačního procesu. Vedle hledání nových přístupů k zabezpečení optimálního přenosu informací a vytváření objektivních podmínek k jejich získávání, je nezbytné zaměřit také pozornost i na subjektivní vlivy, které zde působí. Pro jejich poznání a usměrnění je důležité **proniknout především do psychologických souvislostí informačního procesu.** Proto pochopení uživatele (vědeckého pracovníka), jeho osobnosti i potřeb, je pro informační práci nezbytné také vzhledem k tomu, že většina uživatelů vědeckých informací je zároveň i jejich tvůrci.

Oblast vědeckých informací pro vědu a výzkum má svoji nezastupitelnou úlohu. Práce v této oblasti a v celém svém pojetí je mnohostranná, i když samotné názory na její uskutečňování a využívání nemusí být souhlasné. Uspokojení uživatelů (vědeckých a odborných pracovníků) bude vždy tam, kde bude mít celkové zaměření vědeckoinformační činnosti základ v poskytování zájmových, ucelených a aktuálních informatických materiálů, které budou upotřebitelné pro vlastní výzkumnou a vědeckou práci. Pozbývá-li se tohoto důležitého faktoru, její výsledky pak nejsou příznivé.

V článku jsem vyjádřil pouze některé své myšlenky a zkušenosti z vědeckoinformační činnosti ve výzkumném ústavu, které samozřejmě nelze brát jako návod pro veškerou tuto práci, jež je daleko obsažnější a hlubší. Reaguji tím na současný vývoj, ve kterém by se nemělo zapomínat vedle automatizace a využívání výpočetní techniky ani na roli a úlohu vědeckoinformačního pracovníka, jeho finální poslání při tvorbě analyzovaných výsledných informací. Šlo mi především o to, přispět svým názorem ke zkvalitnění vědeckoinformační činnosti v Československé armádě v tom smyslu, aby vždy **náležitá prezentace vědeckých informací a ve vhodném okamžiku výrazně zefektivňovala proces informační nezbytné služby uživatelů - vědeckých a odborných pracovníků.**